

*Андрій Новицький,
доктор юридичних наук, професор,
професор університету ДФС України*

ЩОДО ПИТАННЯ СТРУКТУРИЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА ЯК НАУКОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Досліджено теоретичні питання структуризації інформаційного права як наукової категорії в частині визначення чіткої взаємодії окремих структурних елементів та встановлення зв'язків між цими частинами.

***Ключові слова:** структура інформаційного права, систематизація, інформаційне законодавство, теорія інформаційного права.*

Новицький А. М.

К вопросу структуризации информационного права как научной категории

Исследовано теоретические вопросы структурирования информационного права как научной категории в части определения четкого взаимодействия отдельных структурных элементов и установления связей между этими частями.

***Ключевые слова:** структура информационного права, систематизация, информационное законодательство, теория информационного права.*

Novytsky A.

On the issue of structuring information law as a scientific category

This article is devoted to the theoretical aspects of information law structuration as a scientific category in the determination of an interaction between individual structural elements and establishing linkages between these parts.

***Keywords:** Structure of Information Law, systematization, information legislation, the theory of information law.*

Постановка проблеми. Кожного дня наше життя все більше підтверджує поступальний рух держави до формування основ інформаційного суспільства. Інформація, як основа формування суспільних відносин в державі, стала предметом правового регулювання. В даний час сформувалась ціла система законодавчих норм, що базуються на сприйнятті інформації як ключового елемента певних суспільних відносин. Із розвитком інформаційних відносин в суспільстві виникла проблема та необхідність цільового вивчення даної проблематики, встановлення закономірностей розвитку, історичних етапів формування інформаційних відносин, їх правового регулювання. Було сформовано наукове підґрунтя щодо становлення та формування інформаційного права як наукової категорії, як навчальної дисципліни, як окремого інституту законодавства.

На методологічному рівні В. С. Цимбалюк пропонує наукову гіпотезу про те, що настав час відкинути дискусії стосовно галузевої приналежності інформаційного права і щодо визначення його як міжгалузевого комплексного інституту, а слід розглядати інформаційне право як комплексну галузь, яка будується за єдиним узгодженим проектом різними фахівцями своєї справи[4].

Тому, проводячи наукове дослідження, ми сформувавши завдання щодо визначення основних структурних частин інформаційного права : провести структуризацію інформаційного права як наукової категорії.

Виклад основного матеріалу. Як і будь-яка наукова теорія, інформаційне право як наука – це система відповідних суспільних відносин, пов'язаних між собою, яка має свої елементи, які визначають її особливості. Науковий опис структури інформаційного права як системи полягає у встановленні її складових та встановленні характерних або специфічних взаємозв'язків між ними. Аналіз такої структури здійснюється шляхом послідовного поділу досліджуваної системи на структурні елементи з метою отримання нових знань або поглиблення існуючих щодо її побудови, складу: інститутів, підсистем, елементів, компонентів, структурних одиниць, та встановлення внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків.

Саме структуризація дає можливість формально визначити основні елементи та частини загальноно. Структуризація як елемент наукового пізнання дає можливість знайти загальні особливості, притаманні всім структурним частинам загального та в той же час виокремити характерні особливості кожного елемента. Структуризація як засіб пізнання ступеня складності системи інформаційного права, як наукової

категорії пізнання, чи процесу такого пізнання на всіх рівнях дає можливість знайти точки взаємодії різних елементів загальної системи та визначити загальні закономірності розвитку та функціонування окремої наукової категорії, окремого наукового напрямку.

В теорії наукових досліджень відзначається, що структуризація системи є необхідною умовою її вивчення, а дозволяє виділити, а потім описати її суттєві ознаки, визначити спільні характерні особливості, притаманні всім елементам правової науки та встановити характерні лише для інформаційного права особливості правового регулювання. В той же час, поглиблене дослідження структури інформаційного права як системи дасть можливість показати цілісність такої системи та визначити рівні відповідності окремих інститутів.

Систематизація завжди проводиться із певною метою та застосовуючи певний чинник як основний каталізатор, що дає можливість виокремити певні структурні одиниці за чітко встановленими ознаками та, відповідно, встановити зв'язок між цими структурними одиницями. Так, одним із визначених чинників, що застосовується при систематизації в інформаційному праві, є інформаційна діяльність.

Основними видами інформаційної діяльності є створення, одержання, використання, захист та знищення, поширення й зберігання інформації. Відповідно до цих видів діяльності можна визначити і основні структурні одиниці інформаційного права:

- право щодо створення інформації;
- право щодо одержання інформації;
- право щодо використання інформації;
- право щодо захисту та знищення інформації;
- право щодо поширення й зберігання інформації.

Дана систематизація стала б доречною, якби вся інформаційна діяльність відповідала б визначеним видам інформаційної діяльності не тільки у нормативних актах, а і склалася б у практичній діяльності та повсякденному житті громадян.

Проте у повсякденному житті не відбулося чіткого поділу щодо визначених видів інформаційної діяльності, не відбулося чіткого поділу на різні види інформаційної діяльності як такі, що визначені у чинному законодавстві.

Очевидно, що така систематизація інформаційного права як наукової категорії має місце в певній частині для дослідження окремих категоріально визначених ознак та встановлених зв'язків.

Досліджуючи теоретичні питання формування інформаційного права як наукової категорії, можемо визначити різні підходи щодо формування змісту інформаційного права, відзначаючи, що інформаційне право є підгалуззю цивільного права, або як похідна підгалузь розвитку адміністративного права, або теорії державного управління та її інформаційного забезпечення. Окремі науковці відзначають, що інформаційне право як наука, виникло на межі інформатики і права. Зокрема галузь суспільних відносин інформаційного права може розглядатися у двох змістах: об'єктивному (як врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація) і суб'єктивному, (як комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації) [1].

В той же час, О. Селезнева говорить про те, що система інформаційного права як науки перебуває у стадії формування та розвитку [2]. У своєму дослідженні даний науковець пропонує виходити з загальноприйнятого теоретичного підходу до нормативного характеру системи права, визначаючи наступні елементи системи інформаційного права:

1. Загальна частина інформаційного права:
 - інститут інформаційних правовідносин;
 - інститут права людини на інформацію;
 - інститут інформаційних прав та свобод громадян;
 - інститут права власності на інформацію;
 - інститут державної інформаційної політики;
 - інститути інформаційних послуг.
2. Особлива частина інформаційного права:
 - а) зв'язкове право;
 - б) обліково-бібліотечне право;
 - в) інститут інформаційної безпеки держави;

- г) інститут охорони та захисту персональних даних;
- д) міжгалузеві інститути.

Такий підхід характеризує загально визнану практику систематизації законодавства. Визначаючи за основний критерій дослідження інформаційного права саме нормативні документи, така систематизація має право на існування та доктринальне дослідження.

Схожу за підходом, проте відмінну за структурою систему надає у своєму дослідженні В. С. Цимбалюк, який визначає не дві частини інформаційного права, а три: загальну, особливу та спеціальну [3].

Одним із перших запропонованих систематизаційних підходів щодо структуризації інформаційного права було визначення умовного поділу на дві частини:

приватно-правового регулювання (на рівні правочинів, звичаїв, угод, традицій, норм суспільної моралі, корпоративної етики);

публічно-правового (державного) регулювання [1]. Проте дана система не набула достатнього поширення та не стала загально визнаною в доктрині інформаційного права.

Повертаючись до доктрини інформаційного права та теорії права, визначаємо найбільш поширену та прийнятну систематизацію відносин, що визначають зв'язок та особливості структурних частин загальної системи.

Такий поділ на структурні частини передбачає рівневий підхід до самого процесу співставлення загального та конкретного. Схематично такий підхід показано на рис. 1.

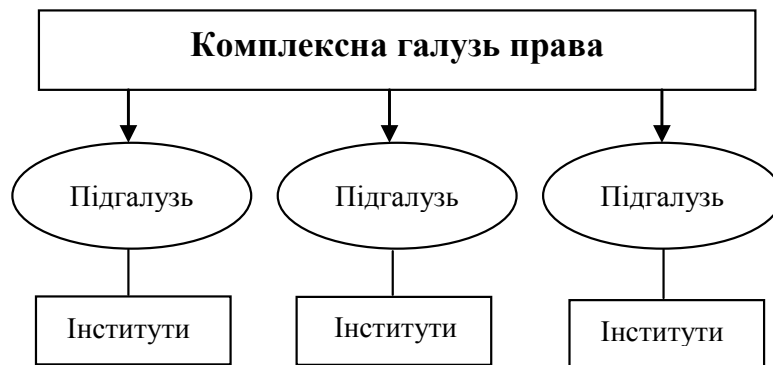

Рис. 1.

Розглянемо більш докладно дану систему та занесемо окремі структурні одиниці до запропонованої схеми, яка показує ці структурні частини та їх взаємозв'язок.

Проводячи структуризацію інформаційного права як наукової категорії, за основний систематизаційний критерій ми пропонуємо визначити соціально сталі, суспільно визначені відносини. Тому, говорячи про структуру інформаційного права як наукової категорії, наголошуємо на сформованій комплексній галузі права – інформаційне право, яке, як комплексна галузь, має свої підгалузі:

- доктрина інформаційного права;
- комунікативне право;
- інформатизаційне право;
- інформаційна безпека.

Відповідно, кожна підгалузь має свої інститути. Такий класичний підхід до формування структури інформаційного права дає можливість визначити особливості та взаємозв'язки між окремими частинами даної правової науки.

Аналізуючи структуру інформаційного права викладену схематично, можемо сказати про комплексну, взаємопов'язану та цілісну систему суспільних відносин.

Розглянемо більш докладно структурні елементи запропонованої системи. Так, до підгалузі «Доктрина інформаційного права» пропонується включити всі теоретичні питання, пов'язані із змістом, предметом, суб'єктами, об'єктом інформаційного права. Крім того, до даної підгалузі віднесено такі окремі інститути:

- теорія та історія інформаційного права;
- правова інформаціологія – наука про інформацію як правову категорію;
- міжнародне та порівняльне інформаційне право;
- правові аспекти інформаційної політики.

Рис. 2.

Одна із найбільших підгалузей інформаційного права включає в себе комунікативне право, що складається із наступних інститутів:

- право ЗМІ;
- право Інтернет;
- рекламне право, право що визначає особливості спеціального предмету комунікативної діяльності – рекламної діяльності;
- архівне та бібліотечне право, що регулює відносини, пов'язані діяльністю спеціальних установ із збереження та розповсюдження інформації;
- право стратегічних комунікацій, що регулює спеціальні публічні відносини, пов'язані зі створенням позитивного іміджу держави, належної протидії інформаційній агресії, проведення спеціальних інформаційних компаній.

Наступна підгалузь інформаційного права – інформатизаційне право, яке регулює питання інформатизації тих чи інших відносин, правовий статус спеціальних об'єктів правового регулювання, пов'язаних з їх інформатизаційною особливістю функціонування. До даної підгалузі належать наступні інститути:

- правова інформатика – наука, що визначає закономірності інформаційних процесів, проблеми створення, впровадження й ефективного функціонування інформаційних систем правової інформації; інформатизації законотворчої, нормотворчої, правозастосовної діяльності;
- електронне урядування як елемент правового забезпечення діяльності спеціально уповноважених органів держави щодо забезпечення інформатизації державної управлінської діяльності, взаємодії органів публічної влади та громадян тощо;
- електронний документообіг як інститут інформаційного права регулює цілий ряд елементів, пов'язаних із передачею документів в цифровому вигляді (класичний документообіг, визначений законодавством, електронне декларування, електронна митниця тощо), передачею спеціальних зобов'язань (електронні гроші, електронний банкінг тощо);
- правовий статус інформаційних баз даних;
- правове регулювання технологічних особливостей функціонування інформаційних систем, інформаційних відносин, наприклад, регулює спеціальні протоколи взаємодії інформаційних систем різних державних органів, встановлює спеціальні умови функціонування систем, встановлення правил організації, встановлення вимог щодо техніки тощо.

Наступною підгалуззю інформаційного права визначили інформаційну безпеку як спеціальну діяльність суб'єктів інформаційних відносин із особливим статусом. Дана підгалузь визначає два інститути: перший – як діяльність суб'єктів (наприклад, оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів, статус інформації з обмеженим обігом, державна таємниця тощо); другий – як техніко-технологічні осо-

близькості забезпечення збереження інформації з обмеженим доступом, порядок доступу до такої інформації, вимоги до спеціальних апаратних, технічних особливостей зберігання такої інформації тощо).

Така структура дає можливість виокремити частини, які функціонально за сферою суспільних відносин врегульовані певними нормативно-правовими актами, виражені окремим інституційним забезпеченням цих відносин, мають чітко визначених суб'єктів та значимість для визначених суб'єктів. Тому ми можемо чітко визначити, що структуризація інформаційного права дає можливість:

- визначити основні елементи та частини загального;
- знайти загальні особливості;
- виокремити характерні особливості кожного елементу;
- знайти точки взаємодії різних елементів загальної системи;
- визначити загальні закономірності розвитку та функціонування окремої наукової категорії;
- показати цілісність системи;
- визначити рівні відповідності окремих інститутів.

Запропонована структура інформаційного права не має завершеного виду. Так як і будь-яка система, система інформаційного права є динамічною, такою, що постійно розвивається та змінюється. Крім того, пропонуючи систему інформаційного права в основі класифікації якої визначено суспільні відносини, найбільш сприйнятні для широкого кола людей, які займаються зазначеною науковою проблематикою або здійснюють свою діяльність у інформаційній сфері, використовують результати інформаційної діяльності в повсякденному житті або стикаються у повсякденному житті з інформаційними відносинами.

Список використаної літератури

1. *Основи інформаційного права України: навч. посіб.* / В. Цимбалюк, В. Гавловський, В. Брижко [та ін.] ; за ред. М. Швеця. – 2-ге вид. (переробл. і доп.) – К. : Знання, 2009. – 414 с.
2. *Селезньова О. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : моногр.* / О. Селезньова. – Чернівці : Місто, 2014. – 408 с.
3. *Цимбалюк В. Кодифікація інформаційного законодавства України: дис... на здобуття докт. юрид. наук : 12.00.07 / В. Цимбалюк.* – К., 2012. – С. 376.
4. *Цимбалюк В. Інформаційне право (основи теорії і практики) : моногр.* – К. : «Освіта України», 2010. – 388 с.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2016.